

INCIPIT

LIBER ESTHER.

[Cap. I.] In diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Æthiopiam, super centum viginti septem provincias: quando sedit in solio regni sui, Susan¹ civitas regni ejus exordium fuit.

Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande convivium cunctis principibus et pueris suis, fortissimis Persarum, et Medorum inclytis, et præfectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiæ suæ, multo tempore, centum videlicet et octoginta diebus.

Cumque implerentur dies convivii, invitavit omnem populum qui inventus est Susis², a maximo usque ad minimum: et jussit septem diebus convivium præparari in vestibulo horti, et nemoris, quod regio cultu et manu consitum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aërii coloris, et carbasini ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui eburneis circulis insertierant et columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei et argentei, super pavementum smaragdino et pariostratum lapide dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Bibebant autem qui invitati erant aureis poculis, et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum quoque in magnificentia regia dignum erat abundans, et præcipuum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens mensis³ singulos de principibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet.

Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat.

Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem [Al. potionem] incaluisse mero, præcepit Mauman, et Bazatha⁴, Arbona, et Bagatha, et Abgatha, et Zarath⁵ et Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, ut introducerent Vasthi reginam coram rege, posito super caput ejus diademate, ut ostenderet cunctis populis in principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde. Quæ renuit, et ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempsit.

Unde iratus rex, et nimio furore succensus, interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, et illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (erant autem primi et proximi, Charsena, et Sethar, et Admatha, et Tharsis et Mares, et Marsana, et Mamuchan, septem duces Persarum⁶ atque Medorum, qui videbant faciem regis, et primi post eum residere soliti erant) cui sententiæ Vasthi regina subjaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere nolisset.

¹ In Vaticano Palatino ms. *Susa* continuo dicitur.

² Editi legunt *in Susan*; at mss. omnes Latini constanter retinent quod nos edidimus, *Susis* nempe; ut impressi etiam habent *Nehemiæ* cap. 1, vers. 1. MART.

³ Pro *mensis*, in Palatino ms. est *eis*.

⁴ Idem ms., *Balatha*. Pro *Zarath*, quod sequitur, rectius, saltem ad Hebræum textum, *Vulgati* habent *Zesthar*.

A Responditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus: Non solum regem læsit regina Vasthi, sed et omnes populos, et principes, qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. Egredietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, ut contempnant viros suos, et dicant: Rex Assuerus jussit ut regina Vasthi intraret ad eum et illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum, parvipendent imperia maritorum: unde regis justa est indignatio. Si [Al. add. ergo] tibi placet, egredietur edictum a facie tua; et scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior illa est, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) provinciarum tuarum divulgatur imperium, et cunctæ uxores tam majorum quam minorum, deferant maritis suis honorem⁷.

B Placuit consilium ejus regi, et principibus; fecitque rex juxta consilium Mamuchan, et misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæquæ gens audire et legere poterat, diversis linguis et litteris, esse viros principes ac majores in domibus suis: et hoc per cunctos populos divulgari.

[Cap. II.] His ita gestis, postquam regis Assueri deferbuerat indignatio, recordatus est Vasthi, et quæ fecisset, vel quæ passa esset: dixeruntque pueri regis, ac ministri ejus quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, et mittantur qui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines: et adducant eas ad civitatem Susan, et tradant [Al. add. eas] in domum feminarum sub manu Egei eunuchi; qui est præpositus et custos mulierum regiarum: et accipiant mundum muliebrem, et cætera ad usus necessaria. Et quæcunque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: et ita, ut suggesserant, jussit fieri.

C Erat vir Judæus in Susis civitate, vocabulo Mardocheus: filius Jair, filii Semei, filii Cis, de Stirpe Jemini, qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, et utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, et decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardocheus sibi eam adoptavit in filiam.

Cumque percubisset regis imperium, et juxta mandatum illius multæ virgines pulchræ adducerentur Susan, et Egeo traderentur eunuchis: Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero feminarum. Quæ placuit ei, et invenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit eunuchis, ut acceleraret mundum muliebrem, et tra-

⁵ Ita Canon Memmianus cunctique mss. codices: editi vero legunt *Zesthar* juxta hodiernum Hebræum, ubi successu temporis facile potuit scribi *Thau* ante *Res*, id est *Zesthar* pro *Zerath*, sive *Zarath*. MART.

⁶ Nostri mss., *Mamucha septem duces regis Persuarum*, etc., nec tamen hic *Regis* vocabulum originales alii libri addunt.

⁷ Reginæ ms. postremam hanc vocem, *honorem*, tacet. Mox addit *ejus* pronomen voci *principibus*: utrum minus bene.

deret ei partes suas, et septem puellas speciosissimas de domo regis, et tam ipsam quam pedisequas ejus ornaret atque excoleret. Quæ noluit indicare ei populum et patriam suam: Mardocheus enim præceperat ei ut de hac re omnino reliceret: qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Esther, et scire volens quid ei accideret.

Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum mulierem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita duntaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur myrrino¹, et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, compositæ de triclinio feminarum ad regis cubiculum transibant. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, et eam venire jussisset ex nomine.

Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia Abihail fratris Mardochei, quam sibi adoptaverat in filiam, intrare deberet ad regem. Quæ non quæsit muliebrem cultum, sed quæcunque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur THEBETH, septimo anno regni ejus. Et amavit [Al. adamavit] eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro conjunctione et nuptiis Esther. Et dedit requiem universis provinciis, ac dona largitus est juxta magnificentiam principalem.

Cumque secundo quærentur virgines et congregarentur, Mardocheus manebat ad regis januam: necdum prodiderat Esther patriam et populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, observabat Esther: et ita cuncta faciebat, ut tempore solita erat quo eam parvulam nutriebat.

Eo igitur tempore, quo Mardocheus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathan et Thares, duo eunuchi regis, qui janitores erant, et in primo palatii limine præsidebant: volueruntque insurgere in regem, et occidere eum. Quod Mardocheum non latuit, statimque nuntiavit reginæ Esther: et illa regi, ex nomine Mardochei, qui ad se rem detulerat. Quæsitum est, et inventum: et appensus uterque eorum est in patibulo. Mandatumque est historiis, et annalibus traditum coram rege.

(Cap. III.) Post hæc rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: et posuit solium ejus super omnes principes quos habebat. Cunctique servi regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, et adorabant Aman: sic enim eis præceperat imperator. Solus Mardocheus non flectebat genu, neque adorabat eum.

¹ Vulgati *Myrrhino*, quemadmodum et Græci oleum hoc vocant. Ac sane myrrham ungendis capillis matronas ac virgines usurpavisse, compertum est; ex quo illud Propertii:

Orontea crines perfundere myrrha.

Concinit et Hebr. textus, בשמן המיר, tametsi Chaldæus *Omphacinum*, אֲנָקִינוֹן, vertat. Ut ut vero se res habeat, cum nostri, tum quos præsto habuit Martian. mss. pari omnes consensu, *myrrino* ut edi-

A Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præsidebant: Cui præter cæteros non observas mandatum regis?

Cumque hoc crebrius dicerent, et ille nollet audire, nuntiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia; dixerat enim eis se esse Judæum. Quod cum audisset Aman, et experimento probasset quod Mardocheus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde, et pro nihilo duxit in unum Mardocheum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Judææ. Magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Mense primo (cujus vocabulum es NISAN) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur PHUR, coram Aman, quo die et quo mense gens Judæorum deberet interfici: et exivit mensis duodecimus, qui vocatur ADAR.

B Dixitque Aman regi Assuero: Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, et a se mutuo separatus, novis utens legibus et cæremoniis insuper et regis scita contemnens. Et optime nosti quod non expediat regno tuo ut insolescat per licentiam. Si tibi placet, decerne ut pereat: et decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

Tulit ergo rex anulum quo utebatur, de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Judæorum, dixitque ad eum, Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de populo age quod tibi placet.

C Vocatique sunt scribæ regis mense primo NISAN, tertia decima die ejusdem mensis, et scriptum est, ut jusserrat Aman, ad omnes satrapas regis, et iudices provinciarum, diversarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, et audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: et litteræ signatæ ipsius annulo, missæ sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque deleverent omnes Judæos, a puero usque ad senem, parvulos et mulieres, uno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi qui vocatur ADAR, et bona eorum diriperent.

Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes provinciæ scirent, et pararent se ad prædictam diem. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Susis pendit edictum, rege et Aman celebrante convivium, et cunctis², qui in urbe erant, flentibus.

(Cap. IV.) Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua, et indutus est sacco, spargens cinerem capiti: et in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, et hoc ejulatu usque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

D In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma pervenerat, planctus ingens erat apud Judæos, jejunium, ululatus, et fletus, sacco et cinere multis pro strato utentibus.

Ingressæ autem sunt puellæ Esther et eunuchi, nuntiaverunt ei. Quod audiens consternata est: et mesit vestem, ut, ablato sacco, induerent eum, quam accipere noluit. Accitoque Athach eunucho³, quem rex ministrum ei dederat, præcepit ei ut iret

dimus, legunt.

² Scholion marginale, quod visitur e latere in Canone Memmiano, translatum est in contextum librorum editorum, verbum videlicet istud, *Judæis*. Ita ut sit sensus, *cunctis Judæis in urbe flentibus*: cum in Hebræo æque ac in mss. Latinis legamus absolute, absque Judæorum vocabulo, *cunctis qui in urbe erant flentibus*. MART.

ad Mardocheum, et disceret ab eo cur hoc faceret. Egressusque Athach, ivit ad Mardocheum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii: qui indicavit ei omnia quae acciderant, quomodo Aman promississet ut in thesauros [*Al. thesauro*] regis pro Judaeorum nece inferret argentum. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Susis, dedit ei, ut reginae ostenderet, et moneret eam ut intraret ad regem, et deprecaretur eum pro populo suo. Regressus Athach, nuntiavit Esther omnia quae Mardocheus dixerat. Quae respondit ei, et jussit ut diceret Mardocheo: Omnes servi regis, et cunctae, quae sub ditione ejus sunt, norunt provinciae, quod sive vir, sive mulier, non vocatus ¹, interius atrium regis intraverit, absque ulla cunctatione statim interficiatur: nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiae, atque ita possit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare poterem, quae triginta jam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardocheus, rursus mandavit Esther, dicens: Ne putes quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es praecunctis Judaeis: si enim nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Judaei: et tu, et domus patris tui peribitis. Et quis novit utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?

Rursusque Esther haec Mardocheo verba mandavit: Vade et congrega omnes Judaeos, quos in Susis repereris, et orate pro me. Non comedatis, et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus: et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo. Ivit itaque Mardocheus, et fecit omnia quae ei Esther praecerat.

[*Cap. V.*] Die autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus reginae, quod erat interius, contra basilicam regis: at ille sedebat super solium ² in consistorio palatii contra ostium domus. Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus, et extendit contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quae accedens, osculata est summitatem virgae ejus.

Dixitque ad eam rex; Quid vis, Esther regina? quae est petitio tua? etiamsi dimidiam regni partem petieris, dabitur tibi. At illa respondit: Si regi placet, obsecro, ut venias ad me hodie, et Aman tecum, ad convivium quod paravi. Statimque rex, Vocate, inquit, cito Aman, ut Esther obediat voluntati. Venerunt itaque rex et Aman ad convivium, quod eis regina paraverat.

Dixitque ei rex, postquam vinum biberat abundanter (Quid petis ut detur tibi? et pro qua re postulas? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui respondit Esther: Petitio mea, et preces istae sunt (Si inveni in conspectu regis gratiam, et si regi placet ut det mihi quod postulo, et meam impleat petitionem, veniat rex et Aman ad convivium quod paravi eis, et cras regi aperiam voluntatem meam.

Egressus est itaque illo die Aman laetus et alacer. Cumque vidisset Mardocheum sedentem ante fores palatii et non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suae, indignatus est valde: et dissimulata ira, reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos, et Zares uxorem suam: et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, et quanta eum gloria super omnes principes et servos suos rex elevasset. Et post haec ait: Regina quoque Esther nullum alium vocavit cum rege ad convivium, praeter me: apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum haec omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardocheum Judaeum

A sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares uxor ejus, et caeteri amici: Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, et dic mane regi, ut appendatur super eam Mardocheus, et sic ibis cum rege laetus ad convivium. Placuit ei consilium, et jussit excelsam parari crucem.

[*Cap. VI.*] Noctem illam duxit rex insomnem, jussitque afferri sibi historias, et annales priorum temporum. Quae cum, illo praesente, legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardocheus insidias Bagathan et Thares ennuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac praemii Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri: Nihil omnino mercedis accepit.

Statimque rex, Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus reginae intraverat, ut suggereret regi, et juberet Mardocheum affigi patibulo, quod ei fuerat praeparatum. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingredietur. Cumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro quem rex honorare desiderat? Cogitans Aman in corde suo, et reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, respondit: Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regis, et imponi super equum qui de sella regis est, et accipere regium diadema super caput suum, et primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, ut per plateam civitatis incedens clamet, et dicat: Sic honorabitur quemcunque rex voluerit honorare.

Dixitque ei rex: Festina, et sumpta stola et equo, fac ut locutus es Mardocheo Judaeo qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quae locutus es, praetermittas. Tulit itaque Aman stolam et equum, indutumque Mardocheum in platea civitatis, et impositum equo praecedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcunque rex voluerit honorare.

Reversusque est Mardocheus ad januam palatii, et Aman festinavit ire in domum suam, lugens et operto capite: narravitque Zares uxori suae, et amicis suis [*Al. tac. suis*] omnia quae evenissent sibi. Cui responderunt sapientes quos habebat in consilio, et uxor ejus: Si de semine Judaeorum est Mardocheus, ante quem cadere coepisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus. Adhuc illis loquentibus, venerunt ennuchi regis, et cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt.

[*Cap. VII.*] Intravit itaque rex et Aman, ut biberent cum regina. Dixitque ei rex etiam in secundo die, postquam vino incaluerat: Quae est petitio tua, Esther, ut detur tibi? et quid vis fieri? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

D Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, et si tibi placet, dona mihi animam, pro qua rogo, et populum meum, pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego et populus meus, ut conteramur, jugulemur, et pereamus. Atque utinam in servos et in famulas venderemur, esset tolerabile malum, et gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem.

Respondensque rex Assuerus ait: Quis est iste, et cujus potentiae, ut haec audeat facere? Dixit Esther: Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman, quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginae ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, et de loco convivii

¹ In reginae ms. *arreptoque Athace eunucho*, etc.
² Uno verbo Palatin. ms., *invocatus*. Sicque paulo infra *invocata* pro *non vocata*.

² Cum vulgatis addit Reginae mss. pronomen *summ*.

intravit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua; intellexit enim a rege sibi paratum malum. Qui cum reversus esset de horto nemoribus consito, et intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum corruisse¹, in quo jacebat Esther, et ait: Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis exierat, et statim operuerunt faciem ejus.

Dixitque Arbona, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis: En lignum, quod paraverat Mardocheus, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo, et regis ira quievit.

(Cap. VIII.) Die illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman adversarii Judæorum. et Mardocheus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus

suus. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi jusserat, et tradidit Mardocheo. Esther autem constituit Mardocheum super domum suam. Nec his contenta, procidit² ad pedes regis, flevitque, et locuta ad eum oravit, ut malitiam Aman Agagitæ, et machinationes ejus pessimas, quas excogitaverat contra Judæos, juberet irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur: illaque consurgens stetit ante eum, et ait: Si placet regi, et si inveni gratiam in oculis ejus, et deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro, ut novis epistolis, veteres Aman litteræ, insidiatoris et hostis Judæorum quibus eos in cunctis regis provinciis perire præceperat corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem, et interfectionem populi mei? Responditque rex Assuerus Esther reginæ, et Mardocheo Judæo: Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affligi cruci, quia ausus est manum mittere in Judæos. Scribite ergo Judæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, ut epistolæ quæ ex regis (Al. regio) nomine mittebantur, et illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere.

Accitisque scribis et librariis regis (erat autem tempus tertii mensis, qui appellatur SIBAN) vicesima et tertia illius die, scriptæ sunt epistolæ, ut Mardocheus voluerat, ad Judæos, et ad principes, procuratoresque et judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque Æthiopiæ præsidebant, provinciæ atque provinciæ, populo et populo, juxta linguas et litteras suas, et Judæis, ut (Al. prout) legere poterant, et audire. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, et missæ per veredarios: qui per omnes provincias discurrentes, veteres litteras novis nuntiis prævenirent. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judæos per singulas civitates, et in unum præciperent congregari, ut starent pro animabus suis, et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus, et interficerent atque dederent, et spolia earum diriperent³. Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies, id est, tertia decima mensis duodecimi ADAR. Summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri imperio subjacebant, notum fieret, paratos esse Judæos ad capiendam vindictam de hostibus suis;

A Egressique sunt veredarii celeres nuntios perferentes, et edictum regis pependit in Susis.

Mardocheus autem, de palatio et de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videiicet et aereis, coronam auream portans in capite, et amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exsultavit, atque lætata est. Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium. Apud omnes populos, urbes atque provincias quocumque regis jussa veniebant, mira exsultatio, epulæ atque convivium, et festus dies: in tantum ut plures alterius gentis et sectæ, eorum religioni et cæremoniis jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

(Cap. IX.) Igitur duodecimi mensis, quem ADAR vocari ante jam diximus, tertia decima die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judæi superiores esse cœperunt, et se de adversariis vindicare. Congregatique sunt per singulas civitates, oppida, et loca, ut extenderent manum contra inimicos et persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam et provinciarum judices, et duces, et procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Judæos timore Mardochei. Quem principem esse palatii, plurimum posse cognoverant: famæ quoque nominis ejus crescebat quotidie, et per cunctorum ora volitabat.

Itaque percusserunt Judæi inimicos suos plaga magna, et occiderunt eos, reddente eis quod sibi paraverant facere: in tantum ut etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Judæorum⁴; quorum ista sunt nomina: Pharsandatha, et Delphon, et Esphatha, et Phoratha, et Adalia, et Aridatha, et Phermesta, et Arisai, et Aridai (Al. Arisati), et Vaizatha (Al. Jezatha). Quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt.

Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginæ: In urbe Susan interfecerunt Judæi quingentos viros, et alios decem filios Aman; quantam putas eos exercere cædem in universis provinciis? Quid ultra postulas, et quid vis ut fieri jubeam? cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Judæis, ut sicut fecerunt hodie in Susan, sic et cras faciant, et decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque rex, ut ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, et decem filii Aman suspensi sunt.

Congregatis Judæis quarta decima die mensis ADAR, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed et per omnes provincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro animabus suis steterunt Judæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum impleverunt et nullus de substantiis eorum quidquam contingeret.

D Dies autem tertius decimus mensis ADAR, unus (Al. Iprimus) apud omnes interfectionis fuit, et quartadecima die cedere desierunt. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque convivium. At hi qui in urbe Susan cædem exercuerant, tertio decimo, et quarto decimo die ejusdem mensis in cæde versati sunt; quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solemnem epularum atque lætitiæ. Hi vero

¹ Palatinus, super lectulum suum corruisse, etc.

² Vitiose lectum antea est Martiano, procedit.

³ Istam pericopen, et spolia eorum diriperent, nostri ms. non agnoscunt.

⁴ Nostri mss. hic atque infra in Susis: tum valde diverso sensu, quingentos viros interficerent et decem, extra filios Aman: minus tamen recte.

Judæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem mensis ADAR conviviorum et gaudii decreverunt, ita ut exsultent in eo, et mittant sibi mutuo partes epularum et ciborum.

Scriptis itaque Mardocheus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino positis [*Al. tac. positis*], quam procul, ut quartam decimam et quintam decimam diem mensis ADAR pro festis susciperent, et revertente semper anno solemniter honore celebrarent; quia in ipsis diebus se ulti sunt Judæi de inimicis suis et luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque lætitiæ, et mitterent sibi invicem ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur.

Susceperuntque Judæi id solemnem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant ¹, et quæ Mardocheus litteris facienda mandaverat. Aman enim filius Adamathi stirpis Agag, hostis et adversarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret: et misit PHUR, quod nostra lingua vertitur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus litteris regis irriti fierent, et malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique et ipsum et filios ejus affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies isti appellati sunt PHURIM, id est Sortium, eo quod PHUR, id est sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri hujus volumine continentur: quæque sustinuerunt, et quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Judæi super et semen suum, et super cunctos, qui religioni eorum voluerunt (*Al. voluerint*) copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere: quod scriptura testatur, et certa expetunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. Isti sunt dies, quos nulla unquam delebit oblivio, et per singulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt: nec est ulla civitas, in qua dies PHURIM, id est sortium, non observentur a Judæis, et ab eorum progenie, quæ his cæremoniis obligata est.

Scriptæ itaque Esther regina filia Abihail ² et Mardocheus, Judæus, etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solemniter sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem regis Assueri provinciis versabantur, ut haberent pacem et susciperent veritatem observantes dies Sortium, et suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardocheus et Esther, et illi observanda suscepserunt a se, et a semine suo, jejunia et clamores, et Sortium dies, et omnia, quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

[*Cap. X.*] Rex vero Assuerus, omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias: cujus fortitudo et imperium, et dignitas atque sublimitas, qua exaltavit Mardocheum, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum, et quomodo Mardocheus Judaici generis secundus a rege Assuero fuerit, et magnus apud Judæos ³, et acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, et loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent. Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione

¹ Reginæ ms., *facere poterant*, pro *cæperant*.

² Palatin. ms., *Abigail*: haud tamen recte Hebr. habet אַבִּיחַיִל.

³ Idem ms., *magnus inter Judæos*.

⁴ Obelorum signa isthæc abjiciunt plures mss. codices: quæ tamen Memmianus Canon cum antiquioribus duobus mss. exemplaribus nostri S Germani & Pratis, notatis 4 et 15, exactissime representant

A *Vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continetur, et interim post finem libri hoc capitulum ferelatur: quod juxta consuetudinem nostram obelo id est; veru prænotavimus*⁴.

Dixitque Mardocheus ⁵: A Deo facta sunt ista Recordatus sum somnii, quod videram, hæc eadem significantis; nec eorum quidquam irritum fuit. Parvus fons, qui crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit: Esther est, quam rex accepit uxorem, et voluit esse reginam. Duo autem dracones: ego sum, et Aman. Gentes, quæ convenerant, hi sunt, qui conati sunt delere nomen Judæorum. Gens autem mea: Israel est, quæ clamavit ad Dominum, et salvum fecit Dominus populum suum: liberavitque nos de omnibus malis, et fecit signa magna atque portenta inter gentes: et duas sortes esse præcepit, unam populi Dei, et alteram cunctarum gentium. Venitque utraque sors in statutum ex illo jam tempore diem ⁶ coram Deo universis gentibus: et recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. Et observabuntur dies isti in mense ADAR. quarta decima et quinta decima die ejusdem mensis, cum omni studio et gaudio in unum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

[*Cap. XI.*] Anno quarto regnantibus Ptolemæo⁷ et Cleopatra attulerunt Dositheus, qui se sacerdotem et Levitici generis ferebat, et Ptolemæus filius ejus, hanc epistolam PHURIM, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Jerusalem.

C *Hoc quoque principium erat in editione Vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum*

Anno secundo, regnante Artaxerxe Maximo, prima die mensis NISAN, vidit somnium Mardocheus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de tribu Benjamin: homo Judæus, qui habitabat in urbe Susis, vir magnus, et inter primos aulæ regis. Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis cum Jechonia rege Juda, et hoc ejus somnium fuit: Apparuerunt voces, et tumultus, et tonitrua, et terræmotus, et conturbatio super terram, et ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium. Ad quorum clamorem concitatae sunt nationes, ut pugnarent contra gentem justorum. Fuitque dies illa tenebrarum et discriminis, tribulationis et angustiae, et ingens formido super terram. Conturbataque est gens justorum timentium mala sua, et præparata ad mortem. Clamaveruntque ad Deum: et illis vociferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximum, et in aquas plurimas redundavit. Lux et sol ortus est, et humiles exultati sunt, et devoraverunt inclytos. Quod cum vidisset Mardocheus, et surrexisset de strato, et cogita-

ex hoc loco usque ad finem libri. MART.

⁵ Addit idem ms., *ad eos*. Quæ subsequuntur, veteris sunt editionis Vulgatæ fragmenta, singulis versibus etiam in Palatino codice obelis prænotata, nec Hieronymus tamen habuere interpretem.

⁶ Vocem *diem* Regin. ms. prætermittit.

⁷ Constante idem ms. *tholomeum* per *th* effert.

bat quid Deus facere vellet, et fixum habebat in animo scire cupiens quid significaret somnium. [Cap. XI.] Morabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha et Thara, eunuchis regis qui janitores erant palatii. Cumque intellexisset cogitationes eorum, et curas diligentius pervidisset, didicit quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, nuntiavit super eo regi. Qui de utroque habita quæstione, confessos duci jussit ad mortem. rex autem quod gestum erat, scripsit in commentariis: sed et Mardocheus rei memoriam litteris tradidit. Præcepitque ei rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. Aman vero filius Amadathi Bugæus, erat gloriosissimus coram rege et voluit nocere Mardocheo et populo ejus, pro duobus regis eunuchis qui fuerant interfecti.

Hucusque Proximum.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scriptum est in volumine.

Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

(Cap. XIII.) Rex maximus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum principibus et ducibus, qui ejus imperio subjecti sunt salutem¹. Cum plurimis gentibus imperarem, et universum orbem meæ ditioni subjugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia et lenitate gubernare subjectos, ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autem me a consiliariis meis, quomodo hoc posset impleri, unus qui sapientia et fide cæteros præcellebat, et erat post regem secundus, Aman nomine, indicavit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui novis uteretur legibus, et contra omnium gentium consuetudinem faciens, regum jussa contemneret, et universam concordiam nationum sua dissensione violaret. Quod cum dedicissemus, videntes unam gentem rebellem adversus omne hominum genus perversis uti legibus, nostrisque jussionibus contraire, et turbare subjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam jussimus, ut quoscunque Aman, qui omnibus provinciis præpositus est, et secundus a rege, et quem patris loco colimus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis: nullusque eorum misereatur, quarta decima die duodecim mensis ADAR anni præsentis: ut nefarii homines una die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbaverant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur.

Pergensque Marduchæus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, et apud nullum penitus feruntur interpretum.

A Mardocheus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus, et dixit: Domine, Domine, Rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel. Tu fecisti cælum et terram, et quicquid cæli ambitu continetur. Domine omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ. Cuncta nosti, et scis, quia non pro superbia et contumelia, et aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc ut non adorarem Aman superbissimum (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus essem), sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, et ne quemquam adorarem excepto Deo meo. Et nunc, Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici perdere, et hæreditatem tuam delere.

B Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. Exaudi deprecationem meam, et propitius esto sorti et fumiculo tuo; et converte luctum nostrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum, Domine, et ne claudas ora te canentium. Omnis quoque Israel pari mente et obsecratione clamavit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

(Cap. XIV.) Esther quoque regina confugit ad Dominum, pavens periculum, quod imminebat. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus et luctui apta indumenta suscepit, et pro unguentis variis, cinere et stercore implevit caput, et corpus suum humiliavit jejuniis, omniaque loca, in quibus lætari ante consueverat, crinium laceratione complevit. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es solus, adjuva me solitariam, et cujus præter te nullus auxiliator est alius. Periculum meum in manibus meis est. Audivi a patre meo, quod tu, Domine, tulisses Israel de cunctis gentibus, et patres nostros ex omnibus retro majoribus suis, ut possideres hæreditatem sempiternam, fecistisque eis sicut locutus es. Peccavimus in conspectu tuo, et idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: coluimus enim deos eorum. Justus es, Domine: et nunc eis sufficit, quod durissima nos opprimunt servitute; sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, et delere hæreditatem tuam, et claudere ora te laudantium, atque extinguere gloriam templi et altaris tui, ut aperiant ora gentium, et laudent idolorum fortitudinem, et prædicent carnalem regem in sempiternum. Ne tradas, Domine, sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed converte consilium eorum super eos, et eum qui in nos cœpit sævire, disperde. Memento, Domine, et ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, et da mihi fiduciam, Domine rex deorum, et universæ potestatis²: tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, et transfer cor illius in odium hostis nostri, ut et ipse pereat, et cæteri qui ei consentiunt. Nos autem libera manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine, qui habes omnium scientiam, et nosti quia oderim gloriam

¹ Adit Reginæ ms. verbum dicit.

² Reginæ ms., Da mihi fiduciam, rex Deorum et universæ Domine potestatis.

iniquorum, et detester cubile incircumcisorum, et omnis alienigenæ, Tu sois necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ et gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, et detester illud quasi pancum menstruatæ, et non portem in diebus silentii mei, et quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium regis, et non biberim vinum libaminum: et nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus Abraham Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, et libera nos de manu iniquorum, et erue me a timore meo.

Hæc quoque addita reperi in aditione Vulgata.

(Cap. XV.) Et mandavit ei (*haud dubium quin Esther Mardocheus*) ut ingrederetur ad regem, et rogaret pro populo suo et pro patria sua. Memorare, inquit, dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus a rege locutus est contra nos in mortem: et tu invoca Dominum, et loquere regi pro nobis, et libera nos de morte.

Necnon et ista quæ subdita sunt.

Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, et circumdata est gloria sua. Cumque regio fulgeret habitu, et invocasset omnium rectorem et salvatorem Deum, assumpsit duas famulas, et super unam quidem innitebatur, quasi præ deliciis et nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: altera autem famularum sequebatur dominam defluentia in humum indumenta sustentans. Ipsa autem roseo vultum colore perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, et nimio timore contractum. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis, auroque fulgens et pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset faciem, et ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit, et in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam¹ reclinavit caput. Convertitque Deus spiritum regis in mansuetudinem, et festinus ac metuens exsilivit de solio, et sustentans eam ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: Quid habes, Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. Non morieris: non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Accede igitur, et tange sceptrum. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, et posuit super collum ejus, et osculatus est eam, et ait: Cur mihi non loqueris? Quæ respondit: Vidi te, domine, quasi angelum Dei, et conturbatum est est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es, domine, et facies tua plena gratiarum. Cumque loqueretur, rursus corruit, et pene exanimata est Rex. autem turbabatur et omnes² ministri ejus consolabantur eam.

¹ Idem ms., *super ancillam.*

² Postrema isthæc sententia, *Rex autem turbabatur, et omnes, etc.*, in Reginæ ms. desideratur.

Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Judæis ad totas regni sui provincias misit: quod et ipsum in Hebraico volumine non habetur.

Cap. XVI.) Rex magnus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ obediunt jussioni, salutem dicit. Multi bonitate principum, et honore qui in eos collatus est abusi sunt in superbiam: et non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes³, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, et humanitatis in se jura violare; sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se fugere posse sententiam. Et in tantum vesaniæ proruperunt, ut eos, qui credita sibi officia diligenter observant, et ita cuncta agunt ut omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subvertere, dum aures principum simplices, et ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Quæ res et ex veteribus probatur historiis, et ex his quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorundam suggestionibus regum studia depraventur. Unde providendum et paci omnium provinciarum. Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate sed pro qualitate et necessitate temporum, ut reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam. Et ut manifestius, quod dicimus, intelligatis, Aman filius Amadathi, et animo et gento Macedo, alienusque a Persarum sanguine, et pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus susceptus est a nobis. et tantam in se expertus humanitatem, ut pater noster vocaretur, et adoraretur ab omnibus post regem secundus; qui in tantum arrogantia tumorem sublatus est⁴, ut regno privare nos niteretur et spiritu. Nam Mardocheum, cujus fide et beneficiis vivimus, et consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, novis quibusdam atque inauditis machinis, expetivit in mortem: hoc cogitans, ut filiis interfectis, insidiaretur nostræ solitudini, et regnum Persarum transferret in Macedonas. Nos autem, a pessimo mortalium Judæos neci destinatus, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrario justis utentes legibus, et filios altissimi, et maximi, semperque viventis Dei, cujus beneficio et patribus nostris et nobis regnum est traditum, et usque hodie custoditur. Unde eas litteras, quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. Pro quo scelere ante portas hujus urbis, id et ipse qui machinatus est, et omnis cognatio ejus pendet in patibulis: non nobis, sed Deo ei reddente quod meruit. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judæis uti legibus suis. Quibus debetis esse adminiculo, ut eos, qui se ad necem eorum paraverant, possint interficere tertia decima die mensis duodecimi qui vocatur ADAR. Hunc enim diem, omnipotens Deus. mœroris et luctus, eis vertit in gaudium. Unde et vos, inter cæteros

³ Idem ms. *gloriam non inferentes.*

⁴ Idem ms. *in tantum arrogantia et honore sublatus est.*

festos dies hanc habetote diem, et celebrate eam cum omni lætitia, ut et in posterum cognoscatur, omnes qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fidei recipere mercedem : qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. Omnis autem provincia et civitas quæ noluerit solennitatis hujus esse particeps, gladio et igne perest et sic deleatur, ut non solum hominibus, sed etiam bestis in via sit in sempiternum, pro exemplo contemptus, et inobedientiæ ¹.

Explicit liber Esther.

¹ Finito Esther libro ad Canonis Hebraicæ veritatis conclusionem istam subjungit Memmianum exemplar : **EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM INCIPIT QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRÆORUM CANONE NON HABENTUR, QUÆ LITTERIS AUREIS DESCRIPTA LEGUNTUR IN MEDIO FIGURÆ ORBICULATÆ CORONAM CIVICAM EXPRIMENTIS VETERUM NUMMORUM. EADEM HABET MS. BIBLIORUM CODEX ECCLESIAE NARBONENSIS, SED STYLO SIMPLICIORI IN HUNC MODUM : EXPLICIT LIBER ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM, ETC. NOTAT IGITUR VERSUS ESSE SEPTINGENTOS IN LIBRO ESTHER, IN QUO VOLUMINE EXPLICIT ULTIMUS ORDO LIBRORUM CANONIS. HÆC ETIAM LEGUNTUR PARTIM MINIO, PARTIM ATRAMENTO : LITTERIS AUTEM UNCIALIBUS SEU MAJUSCULIS SCRIPTA IN MS. SAN-GERMANENSI NUM. 15:**

« Finis Esther, Deo gratias, Amen, Hucusque completum est Velus Testamentum, id est omnes canonicas scripturas (lege, omnes canonicæ Scri-

pturæ, quæ sunt) quod sunt libri viginti quatuor : quas transtulit Hieronymus presbyter, de Hebraica Veritate in Latinum vertit sermonem. Summo studio summaque cura per diversos codices oberrans editiones perquisivi : in unum collegi corpus, et scribens transfusi, fecique pandectem... Cæteræ vero scripturæ, quæ non sunt canonicæ, sed dicuntur *ecclesiasticæ* istæ sunt, id est, liber *Judith*, *Tobias*, libri *Machabæorum* duo, *Sapientia*, quæ dicitur *Salomonis*, et liber Jesu filii Sirac, et liber *Pastoris* Explicit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. »

B His subjungit idem exscriptor librum *Judith* secundum antiquam translationem Latinam usu receptam in Ecclesia ante Hieronymum : de qua veteri *Vulgata* dicturi sumus in *Appendice Veteris Testamenti*. De Canone vero hactenus dicta sufficiant. **MART.**

EXPLICIT CANON HEBRAICÆ VERITATIS.